

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS
COMITE INTERACADEMIQUE DE BALKANOLOGIE
DU CONSEIL DES ACADEMIES DES SCIENCES ET DES ARTS
DE LA R.S.F.Y. ET L'INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

BALCANICA

ANNUAIRE DU COMITE INTERACADEMIQUE
DE BALKANOLOGIE DU CONSEIL DES ACADEMIES
DES SCIENCES ET DES ARTS DE LA R.S.F.Y. ET DE L'INSTITUT
DES ETUDES BALKANIQUES

X

BELGRADE 1979.

представљале посебне вредности и које су управо због својих особености могле да буду дефинисане као српске. Посебно је наглашен феномен да стварање у ситној пластици није у Србији било ослабљено у тешким временима турског робовања. Према речима аутора „у периоду турских освајања кад су многе уметничке гране замрле и давале скромне доприносе српској уметности, ситна пластика живи својим пуним животом дајући свој допринос уметности и култури своје средине“. На крају треба да истакнемо посебну пажњу коју је аутор указивао иконографији минијатурне пластике, специфичној за поједине групе предмета, и исцрпним

тумачењима појединих иконографских образаца.

На једном месту сакупљена сва значајнија сачувана дела ситне пластике, која су некад доношена у Србију или су овде стварана, сада анализирана и објашњена у својим основним развојним токовима, дата у изванредним црно-белим и колорисаним репродукцијама, разоткривена су књигом др Бојане Радојковић на основу својих правих вредности. Синхронни двојезични текст на српскохрватском и француском или на српскохрватском и енглеском језику допринеће, без сумње, популарности ове књиге далеко преко граница наше земље.

Верена Хан

Динко Давидов, СРПСКА ГРАФИКА XVIII ВЕКА, Нови Сад 1978, Матица српска, Одељење за ликовне уметности — Студије за историју српске уметности бр. 8; 238 стр. текста, 178 стр. описа графика, 15 стр. општег регистра, 56 илустрација у тексту, 412 репродукција, резиме на немачком.

Ова обимна и лепо опремљена књига, осма по реду у серији Студије за историју српске уметности, коју је покренуло Одељење за ликовне уметности Матице српске у Новом Саду, нашла је заслужено место међу издањима штампаним у част Матичине 150 годишњице. У разнородној материји до сада објављених Студија ова књига представља ново тематско проширење серије једном значајном уметничком делатношћу — графиком, која је током XVIII века негована код Срба. Књига садржи расправни и каталожски део. Расправном, односно историјско-естетском делу претходи уводна реч и критичка историографија, коју следе шест поглавља.

У првом поглављу писац је изложио свој став у односу на методiku изучавања графике, коју „треба посматрати као уметничко, ликовно дело, али не само као такво, већ и као културно-историјско, просветно-педагошко, често повезано са књижевним и историјским делима, и узајамно зависно од оновременог српског списатељства, преводилаштва, издавачких појухвата и штампар-

ских послова. А то само значи да се у графици могу наћи потпуније вести о интелектуалном и уметничком бићу српског народа. У томе смислу графика се може узети као поуздано сведочанство преображаја и раста српске културе XVIII века“. У истом поглављу дати су историјски оквири и оцртана је ликовна клима времена у коме су се развијале и неједнакомерно цветале две графичке дисциплине: дрворез и бакрорез. Истицани су одрази општих и посебних стања средине на њима и њихови „слојевити духовни садржаји“, њихова национална, политичка, културна и уметничка мисија коју су — нарочито бакрорез — непосредно укључени у животне токове средине, у њој вршили. Прво поглавље садржи нека уопштена, закључна разматрања писаца у односу на српску графику XVIII века, која у следећим поглављима аналитички разрађује. Друго поглавље расправног дела књиге писац је посветио дрворезној графизи, која је до нас стигла као знатно окрњена целина. Иконографски наивно упрошћених садржаја и малих ликов-

них домета, нашавши се у овој књизи непосредно суочена са бакрорезима српских уметника истог времена, дрворезна графика је у пуној мери потврдила своје живогарење у одређеном кругу друштва. Блиска и приступачна својом технологијом, иконографијом и материјалном вредности, припадала је широком кругу корисника, одражавајући иконографски скромне захтеве те своје клијентеле и народску наивност својих извођача и њихових цртежу и техници графике недовољно вештих руку. Ти резачи дрвених плоча за отискивање икона на хартији били су по степену обрадовања и ликовног схватања блиски савременим зографима и иконописцима из народа. Далеко од Беча — ондашњим посредним и непосредним подстрекачем графичких настојања у балканским земљама — српски графичари-дрворесци, претежно монаси и свештеници, нису прихватили — а најчешће необавештени нису ни имали могућност да прихвате — нове иконографске идеје и стилске елементе барока, рококоа и класицизма који су после приснијих контаката са оновременом средњоевропском уметношћу уследили у српском сликарству и бакрорезу. Гледано шире, упознавање са дрворезном графиком других балканских земаља, а посебно са оном из атоских манастира, о чему се данас још мало зна, биће пружена могућност да се место и значај српског дрвореза XVIII века сагледа и у балканским релацијама.

Осамнаести век је столеће обележено пуним процватом српског бакрореза. У њему доминирају две по темпераменту, наобразби и ставу према животу веома контраверзне личности: Христофор Жефаровић и Захарије Орфелин. Свакоме од њих писац је подарио, не без разлога, по једно цело поглавље, разматрајући одвојено њихове животне путеве и графичко дело. Овим поглављима монографског карактера, по реду у књизи четвртог и петом, претходило је треће уводног значаја са приказом и анализом појаве бакрореза код Срба у Угарској као

првог раздобља њиховог непосредног упознавања са тим графичким ликовним изразом.

Живот и дело првог српског бакроресца Христофора Жефаровића пружају у националном и балканском контексту изузетно богату и занимљиву грађу, коју је писац живо, исцрпно и зналачки интерпретирао. Значај и важност Жефаровићеве личности такође потврђује богата, у књизи целовито изложена историографија, српска, балканска, па и шира. Тај „најтраженији српски уметник од Солуна до Будима“ међу поручицима које су сачињавали високи представници српске црквене хијерархије, богати трговци Цинцари из Москопоља и Јејејске Македоније, фрушкогорски или грчки манастири, они у Влашкој, Молдавији или на Светој Гори, грађани угарских и српских места и вароши, владике у Будиму или Костајници, са много вештине и пословности огледао се као живописац, иконописац, творац црквених везова и продавац „својих и туђих радова“, а пре свега као графичар-бакрорезац. Са много вештине прилагођавао се жељама и укусу својих богатих и угледних поручилаца са разних страна, што је условило и разна иконографска решења у његовом графичком опусу и варијанте и неравномерности у концепцијама стила. Није напуштао традиционална решења, али је настојао да их на неки начин помири и усклади са елементима барока. Захваљујући томе Жефаровићева графика је добила, како то истиче писац у својим закључним разматрањима, „специфична обележја у којима је у малом остварена необична и изузетно занимљива симбиоза уметности Истока и Запада, позновизантскије традиције и барока“.

Поред чињенице што је Жефаровић привлачио пажњу истраживача већ у XIX веку, а та пажња није ослабљена све до наших дана, аутор је успео да новим садржајима обогати Жефаровићеву биографију и да повећа број његових до сада познатих дела (узгредно помињемо, на пример, објављивање интегралног текста

„тестаментарног писма” и чиницу што је Жефаровићев опус повећан за шест каталожских јединица).

По општем суду досадашњих истраживача Захарије Орфелин, необична и сложена личност, као графичар, калиграф, издавач књига и бакрорезац-илустратор, досегао је у графичком стварању XVIII века код Срба највиши домет, а „у српској култури постигао више него што се то у оним условима могло очекивати”. Скроман и једноставан, чистунског става према животу, поводио се за својим а не туђим жељама и настојањима у ликовном стварању, ретко се повиновао захтевима средине и своје високе клијентеле. Писац с пуно права истиче да нека од његових графичких остварења по вредности прелазе националне границе. Његова *Историја Петра Великог*, дело „писца историчара и бакроресца илустратора” по броју гравира спада у ред најбогатије илустрованих књига историјске садржине издатих током XVIII века у Европи, а посредством његове *Калиграфије*, радом који је прецизношћу, уложеном труду и педантерији извођења одговарао особинама његове личности и ликовном темпераменту, ћирилички „краснопис” постао је једнакован са латиничном калиграфијом негованом у кругу бечких радионица.

И број до сада познатих Орфелинових графичких дела заслугом писца обогаћен је са три нове каталожске јединице.

У последњем поглављу првог дела књиге приказано је деловање других графичара, страних, познатих и непознатих, који су радили за поручиоце Србе и Цинцаре. Они су најчешће користили и тражили услуге бечких, ређе бундских графичара, пошто Жефаровић и Орфелин нису због многих разлога били у могућности да им увек буду на услузи, а Беч је тада био један од цењених графичких центара у Европи са добро развијеним и уходаним радионицама.

Други део књиге садржи хронолошки разврстан и веома детаљан каталог и целовиту библиографију појединих дела из фонда српске графике XVIII века. Писац, данас без сумње један од наших најбољих познавалаца графике тог времена код Срба, додао је њеном општем до сада познатом фонду 40 новооткривених гравира, поред оних двадесетак које је пре рада на овој књизи пронашао и објавио. Очекивана с обзиром на досадашња научна опредељења и резултате истраживачког рада аутора, књига *Српска графика XVIII века* настала је као зрела и критичка синтеза оног што је до сада било познато уз нова сазнања о тој уметничкој делатности насталој у преломном столећу новије српске културе и уметности, а представља неабилазни основ за даља истраживања у том домену ликовног стварања код Срба у прошлости.

Верена Хан

E. Bláhová, NEJSTARŠÍ STAROSLOVENSKÉ HOMILIE
(SYNTAX A LEXIKON),
Studie ČSAV, č. 11,

Československá akademie věd, Praha 1973, 93.

У овом раду Е. Блахова, чешки слависта и добар познавалац проблематике црквенословенских хомилија, обрадила је синтаксу и лексиксу најстаријих старословенских хомилија, које се налазе у Кључевом зборнику.

Уводни део рада (стр. 5—15) почиње излагањем методолошких

принципа у испитивању синтаксе и лексике најстаријих старословенских хомилија. При оваквом испитивању неопходно је водити рачуна о млађим текстовима хомилија, као и о времену и месту настанка појединих хомилија. Текстове који припадају истом књижевном жанру (у овом случају хо-